הדף היומי

עלון יומי ללומדי הדף היומי יו"ל ע"י "מדרשית הדף היומי פ"ת"

!!! מקום זה מיועד להנצחה !!!

מסכת סנהדרין - דף קג קד קה קו

סיכום הדף

נושא היום: מלכים והדיוטות שאין להם חלק לעולם הבא..

"מנשה", לשון "נשה" ביאורו שכחה, א. שכח את הקב"ה. ב. השכיח מישראל את אביהם שבשמים. המקור שאין לו חלק לעולם הבא ממה שהוקש לאחאב. לדעת רבי יהודה חזר מנשה בתשובה ויש לו חלק לעולם הבא, וביאר ריו"ח שנחלקו בביאור הפסוק "ונתתים לזעוה לכל ממלכות הארץ בגלל מנשה בן יחזקיהו" לדעת רבי יהודה לא למדו ממנשה שעשה תשובה, לרבנן, מחמת מנשה שלא עשה תשובה.

אמר ריו"ח כל האומר שאין למנשה חלק לעולם הבא יגרום לבעלי תשובה רפיון. ולמד בדרשה שעשה תשובה 33 שנים, ואמר בשם רשב"י שהקב"ה חתר לו חתירה לקבלו כנגד קטרוג מידת הדין.

דרש ריו"ח בשם רשב"י שנזכר לשון "בראשית" על מלכות יהויקים ועל מלכות צדקיה, שביקש הקב"ה להחזיר את העולם לתוהו והסתכל הקב"ה באנשי דורו של יהוקים שהיו בהם צדיקים גדולים, ונתקררה דעתו. וכן בזמן צדקיה שרצה הקב"ה להחזיר את העולם לתוהו וכאשר ראה את צדקיה נתקררה דעתו. והלשון הנזכר בצדקיה "ויעש הרע" זה מחמת שלא מחה באנשי דורו.

עוד דרשו, אחז ואמציה שהיו ממלכי יהודה, לא עשו הישר בעיני ד' גם כאשר קיבלו רוב טובה וגם בעת שנענשו. ואמר ר"פ כמו שאומרים שהמתווכחים בין אם מראים להם פנים שוחקות או עצובות אינם מבחינים.

לאחר שכבש נבוכדנצאר את ירושלים באו מלכי בבל וישבו "בשער התוך", ביאר ריו"ח בשם רשב"י, מקום שמחתכים בו הלכות, היינו מקום הסנהדרין. אמר ר"פ זה מה שאומרים שבמקום שתלה האומן את כלי מלחמתו בא הרועה והניח את חבילתו.

דרש רב חסדא בשם רבי ירמיה בר אבא, "על שדה איש עצל עברתי *(הכוונה לאחז שביטל את עם ישראל מהתורה)* ועל כרם אדם חסר לב *(מנשה שמחק את שמות הקודש)* והנה עלה כולו קמשונים *(אמון, שביטל את העבודה וגרם לקורי עכביש על המזבח.)* כסו פניו חרולים *(יהויקים, שלא רצה להנות מאורו של הקב"ה. וגדר אבניו נהרסה (צדקיהו שנחרב הבית בימיו)".*

עוד דרש, ארבע כיתות אינן מקבלות פני שכינה, א. כת לצים. ב. כת שקרנים. ג. כת חניפים. ד. כת מספרי לשון הרע.

עוד דרש, "לא תאונה אליך רעה ונגע לא יקרב באהלך" מתבאר שלא ישלוט בך יצר הרע, ולא תמצא אשתך ספק נדה בשעה שתבא מן הדרך. עוד ביארו, לא יבעותך חלומות רעים והרהורים רעים, לא יהא לך בן או תלמיד שיצאו לתרבות רעה. עד כאן ברך דוד המלך את שלמה בנו, אח"כ ברכתו אמו, "כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך על כפים ישאונך וכו' על שחל ופתן תדרוך וכו'", אח"כ ברכו הקב"ה "כי בי חשק ואפלטהו" וכו'.

אמר ר"ל, בפסוק באיוב כתוב "וימנע מרשעים אורים וזרוע רמה תשבר" והאות "ע" של המילה רשעים קטנה ונראה ככתוב "רשים" מלשון עניים, ללמד שאדם שיש לו שונאים למטה אף למעלה הוא שנוא, אבל לא נכתב "רשים", ביארו ריו"ח ור"א, מחמת כבודם של דוד המלך ונחמיה בן חכליה שהיו צדיקים והיו להם אויבים.

אמרו בברייתא שמשנה למד 52 פנים בתורת הנים, אחאב היה לומד 85 פנים וירבעם 130.

אמר ר"מ שלאבשלום אין חלק לעולם הבא שנאמר אצלו "ויכוהו וימיתהו". אמר רשב"א בשם ר"מ אחז ואחזיה וכל מלכי ישראל שכתוב בהם "ויעש הרע בעיני ד'" אינם נידונים לא חיים לעולם הבא ולא נידונים לגהינם.

נאמר אצל מנשה "וגם דם נקי שפך מנשה הרבה מאד" בבבל ביארו שהרג את ישעיה הנביא, ובארץ ישראל ביארו שעשה צלם גדול במשקל ואלך בני אדם נהרגו כל יום ממשאו של הפסל. ומה שאמר רבה בר בר חנה ששקולה נשמה של צדיק כנגד כל העולם כולו, יתבאר לפי השיטה שהרג את ישעיה הנביא.

ביאר ריו"ח שבתחילה עשה מנשה פסל בעל פרצוף אחד, ואח"כ עשה לו פסל מד' צדדים כדי להכעיס את השכינה. אחז העמיד את הפסל בעליה. מנשה העמיד בהיכל עצמו, אמון הכניסו לקודש הקודשים, כפי שביאר רבי שמואל בר נחמני בשם רבי יונתן "כי קצר המצע מהשתרע" שקודש הקודשים קטן מכדי שיהיו שם השכינה והצלם. ועוד אמר שכאשר הגיע רבי יונתן לפסוק זה בכה, שנאמר אצל הקב"ה כנס כנד מי הים, האם העבודה זרה תהיה לו כאשה צרה.

אחז ביטל את העבודה בבית המקדש וביטל תורה. מנשה מחק את האזכרות שיש בספר תורה. והרס את המזבח. אמון שרף את התורה וגרם שיהיו קורי עכביש על המזבח מחמת שלא עבדו בו. אחז התיר את הערוה, מנשה בא על אחותו, אמון בא על אמו, שנחלקו ריו"ח ור"א בביאור הפסוק "הרבה אשמה" האם בא על אמו או ששרף את התורה. אמרה לו אמו והרי אין הנאה מביאה ממקום שבאת, ואמר לה שעושה כך להכעיס את הקב"ה. כאשר בא יהויקים אמר הקודמים לא ידעו להרגיז את השכינה, ואמר שאינם צריכים את האור שמאיר הקב"ה את העולם ויש להם סוג זהב שאורו גדול, אמרו לו והרי הכסף והזהב של הקב"ה, אמר להם שלנו לאחר שנאמר "השמים שמים לד' והארץ נתן לבני אדם".

שאל רבא לרבה בר מרי מדוע לא נמנה יהויקים בכלל המכלים שאין להם חלק לעולם הבא, הרי נחלקו האם חקק שם ע"ז על אמתו או שם המפורש. אמר לו שלא שמע אלא לגבי הדיוטות שלא מנו את מיכה בכלל אלו שאין להם חלק לעולם הבא מחמת שהיתה פתו מצויה לעוברי דרכים.

אמר ריו"ח פסלו של מיכה עבר יחד עם ישראל בים. אמר רבי נתן ממקומו של מיכה עד משכן שילה היה מרחק של ג' מילין והיא עשן המערכה מתערב עם עשן קרבנות הפסל, ומלאכי השרת רצו לדחוף את מיכה, אמר להם הקב"ה הניחו לו שפתו מצויה לעוברי דרכים, ועל דבר זה נענשו בפילגש בגבעה שאמר הקב"ה על כבודי לא מיחתם במיכה ועתה אתם מוחים על כבוד בשר ודם.

אמר ריו"ח בשם רבי יוסי בן קסמא גדולה לגימה שהרחיקה ב' משפחות מעם ישראל עמון ומואב "על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים". ואמר ריו"ח שהלגימה מרחקת את הקרובים *(עמון ומואב)* ומקרבת את הרחוקים *(יתרו, שבשכר שאמר לבנותיו שיקראו למשה רבנו שיאכל לחם זכו בנו לשבת בלשכת הגזית)*, מעלמת עינים מהרשעים *(מיכה, בעבור שנתן אוכל לאנשים)*, ומשרה שכינה על נביאי הבעל *(מחברו של עידו הנביא שלא שמע ואכל ושתה עם נביאי הבעל)* ושגגתה עולה זדון *(אמר רב יהודה אמר רב אם היה נותן יונתן לדוד ב' ככרות לחם, לא היה נזקק לבקש לחם בנוב עיר הכהנים ולא היו נהרגים, ולא היה נטרד דואג, ולא היו נהרגים שאול ושלשת בניו).*

ביאר רבי ירמיה בר אבא שלא מנו את "אחז" בין המלכים שאין להם חלק לעולם הבא, משום כובדם של יותם וחזקיה שהיו אביו ובנו *(להלן מבואר רק משום חזקיה)*. לדעת רב יוסף משום שהיה לו בשת פנים מישעיה הנביא, מבואר שפגש את ישעיה ב"שדה כובס" יש שביארו שכבש וכיסה פניו. וי"א שלבש סל נצרים שהיו בו חורים שהיה בוש מחמת חטאיו.

לא מנו את "אמון" מחמת כבודו של יאשיהו בנו. וא"כ תמהה הגמ' מדוע מנו את מנשה הרי אביו היה חזקיה שהיה צדיק. מבארת הגמ' שבן יכול לזכות את אביו, ואין אב מזכה את בנו כפי שלמדו ממה שנאמר שאין אברהם מציל את ישמעאל ואין יצחק מציל את עשו. וא"כ אף "אחז" רק מחמת חזקיה.

יהויקים לא נמנה מחמת כפרה שהייתה עמו כבר, כפי המעשה שהיה עמו ונזכר אף בגמ' לעיל פב *(ובאמת בגליון הוסיף כאן לפי המובא לעיל)* שכאשר הוליכו נבוכדנאצר בגולה מת יהויקים והשליכוהו בלא קבורה, והיה כתוב על גולגלתו "זאת ועוד אחרת", סבו של רבי פרידא הוא רבי חיא בר אבויה ראה את הגולגולת שהיתה מושלכת בשערי ירושלים והיה כתוב עליה כנזכר "זאת ועוד אחרת", קבר אותה ולאחר תקופה יצאה ובצבצה, ושוב יצאה, אמר זאת הגולגולת של יהויקים שכתוב "קבורת חמור יקבר סחוב והשלך מהלאה לשערי ירושלים", אמר והרי הוא מלך ואין הדרך להשאיר עצמותיו בבזיון, כרך את הגולגולת בבד משי והניח בארגז בביתו, לאחר זמן ראתה אשתו של רבי חיא בארגז גולגולת ולא הבינה וסיפרה על כך לשכנותיה, אמרו לה כנראה זו אשתו הראשונה של רבי חיא ולא נשכחה מליבו, הסיקה את התנור ושרפה את הגולגולת, כשבא רבי חיא אמר זה מה שנכתב על הגולגולת "זאת ועוד אחרת".

חזקיה המלך אמר שלא כהוגן "הטוב בעיניך עשיתי", ומחמת כך נכשל בלשונו בשעה שאמר לו ישעיה הנביא שיבריא, שאל "מה אות" ומחמת כך אכלו גויים על שולחנו, בשעה שהבריא שלח מרודך לשאול בשלומו. ומחמת שאכלו גויים על שולחנו נגרמה גלות. כפי שאמר חזקיה כל המזמן עכו"ם לתוך ביתו ומשמש עליו גורם גלות לבניו. וכאשר באו שלחי מרודך אל חזקיה מבואר בפסוק שהראה להם "בית נכתה", לדעת רב אשתו מזגה להם את הכוס. לדעת שמואל הראה להם בית גנזיו. לדעת ריו"ח כלי נשק היכולים לשבור ברזל.

ביאר רבא בשם ריו"ח את לשונות הפסוקים בתחילת "איכה", שעברו על לו' כריתות ונענשו בתיבת "איכה". פסוקי איכה כתובים לפי סדר האל"ף בי"ת שעברו על התורה שניתנה בכב' אותיות. "ישבה בדד", אמר הקב"ה בברכות כתוב שישבו בשקט ולבד מלשון מבטחים, ועתה שחטאו ישבו בדד ומורחקים כמצורע. "העיר רבתי עם", עם ישראל התרבו מאוד שהיו משיאים קטנה לגדול וגדולה לקטן וכך היו גורמים להוליד מהר יותר. "היתה כאלמנה" ביאר רב יהודה בשם רב שלא נאמר אלמנה ממש, שהרי הקב"ה יחזור לעם ישראל ורק דומה לאשה שהלך בעלה למדינת הים. "רבתי בגויים שרתי במדינות" ביאר רבא בשם ריו"ח, כל מקום שהלכו נעשו חשובים אפילו בשבי נעשו שרים.

כמעשה, ב' יהודים נשבו בהר הכרמל, הלכו בדרך והשבאי הלך אחריהם, אמר אחד לחברו לפנינו הלך גמל עור בעין אחת, שנשא על צד אחד יין ועל השני שמן ושני בני אדם הנהיגו את הגמל האחד יהודי והשני גוי. תמה השבאי מהיכן אתם יודעים. אמרו לו, הגמל רק עשבים רק מצד של הדרך. היו טיפות שטיפטפו מהמשא אבל דרכו של היין שנספג ושל השמן שצף וכך ראו אץ הסימנים. וראו סימנים שהנוכרי נפנה בדרך והיהודי נפנה לצדד הדרך. רדף השבאי וראה כדבריהם, נשק אותם שמח איתם הביאם לביתו עשה סעודה הילל את הקב"ה ולבסוף שחרר אותם.

"בכה תבכה בלילה" ביאר רבה בשם ריו"ח בכיה על מקדש ראשון ובכיה על מקדש שני. "בלילה" התבארו כמה ביאורים, א. בעוון המרגלים בכו בלילה, ואותו לילה היה "לילה ידוע" ביאר רבה בשם ריו"ח היה ליל תשעה באב, אמר הקב"ה אתם בכיתם בכיה של חנם ואני אקבע לכם בכיה לדורות. ב. כל הבוכה בלילה קולו נשמע. ג. הבוכה בלילה כוכבים ומזלות בוכים עמו. ד. הבוכה בלילה מי ששומע קולו גם בוכה, כפי שהיה עם שכנתו של רבן גמליאל שבכתה על בנה שמת, ואף ר"ג בכה עמה עד שנשרו ריסי עיניו עד שהעבירו אותה למקום אחר.

ביאר רבא בשם ריו"ח, "ודמעתה על לחיה" כאשה שבוכה על בעל נעוריה, תמיד. "היו צריה לראש", המיצר לישראל נעשה ראש. כעין זה דרש דרשה נוספת בירמיה, המציק לישראל אינו עיף. "לא אליכם כל עוברי דרך", מכאן שהמספר דבר רע לחברו יאמר "לא עליכם".

"כל עוברי דרך" ביאר רב עמרם בשם רב, שנידונו כעוברי על דת, בדומה לסדום שנידונו באש, אבל לא נהפכו כסדום למרות שכתוב "ויגדל עון בת עמי מחטאת סדם", ביאר רבא בשם ריו"ח שהיו רחמנים שאכלו בשר ילדיהם הזמינו את השכנים. או מחמת העניות שהייתה בירושלים שאכלו ילדיהם.

"סלה כל אבירי ד' בקרבי" לשון מטבע פסולה שאין לו תקנה. "פצו עליך פיהם" ביאר רבא בשם ריו"ח, מחמת המרגלים שאמרו בפה מה שלא ראו בעין הקדימו בפרק ב באיכה את האות "פ" ל"ע". "אוכלי עמי אכלו לחם ד' לא קראו", ללחם של ישראל יש

טעם לחם, לכן הכותים גוזלים מישראל.
אמר רב אשי המנויים במשנה שאין להם חלק לעולם הבא נמנו ע"י אנשי כנסת הגדולה. **אמר רב יהודה בשם רב** רצו למנות אף את שלמה המלך, ולא השגיחו בדוד המלך ובבת קול ששבחה את שלמה שהזדרז בבנין בית המקדש, רק כאשר אמרו שאין הם אחראים מי יהיה בעולם הבא ומי לא, קיבלו.
דורשי לשונות הפסוקים חלקו על המשנה וסברו שכולם באו לעולם הבא כולל ירבעם אחאב ומנשה אחיתופל גיחזי ודואג. **שדרשו** "**לי גלעד** *(אחאב שנפל ברמות גלעד)* **ולי מנשה** *(מנשה)* **ואפרים מעוז ראשי** *(ירבעם שבא משבט אפרים)* **יהודה מחוקקי** *(אחיתופל שבא משבט יהודה)* מואב **סיר רחצי** *(גיחזי שלקה על עסקי רחיצה כאשר אלישע ריפא את נעמן ע"י הטבילה בירדן וביקש גיחזי מדעת עצמו ממון על הריפוי)* **על אדום אשליך נעלי** *(דואג האדומי)* **עלי פלשת התרועעי** *(אמר הקב"ה למלאכים אם יבא דוד ויטען על דואג ואחיתופל שבאו לעולם הבא, אעשה אותם ריעים)*".
מבואר בנביא בירמיה שהשיבו עם ישראל תשובה נצחת, **ביאר רב** שאמר הנביא לעם ישראל לחזור בתשובה שהרי היכן אבותיכם שחטאו, **אמרה כנסת ישראל** והיכן אבותיכם שלא חטאו. **ולבסוף** הודו לדברי הנביא *(ביאר המהרש"א שמי שחטא לא מת כדרך העולם)*. **לדעת שמואל**, אמרו לנביא שאין להם דרך חזרה שהרי הקב"ה כביכול גרש אותם לגמרי. **אמר הקב"ה** לנביא שעם ישראל לא נחשבים כאשה גרושה וכבד מכור, אלא כאשה שמרדה ועבד שפשע שניתן לאדון להשיבם. **וזה שאמר ר"ל** שהקב"ה הקדים והגדיר את נבוכדנצאר "עבדי" וא"כ עם ישראל שייכים להקב"ה שאף נבוכדנצאר עבדו.
בפסוק ביחזקאל מבואר שאף אם לא יראו עם ישראל ימשול עליהם הקב"ה וימלוך עליהם. **אמר ר"נ** הלואי שיכעס עלינו ד' ולמעשה יפדה אותנו מהגלות. "**ויסרו למשפט אלקיו יורנו**" **ביאר רבה בר בר חנה** כאשר הנביא אמר לעם ישראל לחזור בתשובה אמרו לו שיש להם יצר הרע, אמר להם שיכופו אותו ויחזרו בתשובה. אמרו לו שד' יורה ליצר ללכת בדרך הישר.
ארבעה הדיוטות אין להם חלק לעולם הבא, בלעם דואג אחיתופל וגיחזי. "**בלעם**" **א.** בלא עם, לא יהיה לו חלק עם ישראל. **ב.** בלבל את העם. **ג.** בן בעור, שבא על בהמה. מבואר בברייתא "בעור" הוא "כושן רשעתים" **היינו** מלך ארם שנזכר בספר שופטים. **הוא** "לבן הארמי", **ונקרא** כושן רשעתים על שם ב' רשעות בזמן יעקב אבינו ובזמן השופטים. **בפסוקים נכתב** "בן בעור" ו"בנו בעור", ביא**ר ריו"ח** שאף אביו היה נביא, אבל בלעם גדול מאביו ולכן מוגדר אביו כבנו.
מדקדקת הגמ' שלבלעם אין חלק לעולם הבא, **אבל** לשאר הגויים יש עולם הבא. **ותלוי במחלוקת ר"א ורבי יהושע לדעת רבי אליעזר** רק פושעי עבודת כוכבים אין להם חלק לעולם הבא. **ולדעת רבי יהושע** כל גוים אין להם חלק לעולם הבא. ובלעם נתן סימן שלא יהיה לו עולם הבא, אם "**תמות נפשי מות ישרים**" אז "**ותהי אחריתי כמהו**" כמו עם ישראל. ואם ימות מיתה משונה יהיה ככל הגוים בגהינם.
"**וילכו זקני מואב וזקני מדין**" היו שונאים זה לזה וחברו מחמת שנאת ישראל. **ולמדנו** בברייתא משל לב' כלבים שהיו כועסים זה על זה וחברו להרג את הזאב. **אמר ר"פ** כמו שאמרו אנשים שהחולדה וחתול חברו לעשות הילולה ממי שאינו בר מזל. "**וישבו שרי מואב**" מדין הלכו מחמת שאמר בלעם לינו פה לילה, סברו שלא יתן הקב"ה רשות לקלל. **אמר ר"נ** מועילה הנהגה של עזות כלפי מעלה, שהרי אחרי שלנו לילה וכו' כתוב "קום לך אתם". **אמר רב ששת** כח החוצפה גדול כמלכות בלא כתר, והוכיח ממה שלא יכל דוד המלך להעניש את יואב בן צרויה שהרג את אבנר בן נר.
אמר ריו"ח, בלעם היה חגר ברגל אחת. **ושמשון** היה חיגק בב' רגליו. **בלעם** היה סומא באחת מעיניו. היה קוסם בזכרותו. **ונחלקו מר זוטרא ורבינא**, **חד אמר** קוסם בזכרותו, **וחד אמר** בא על אתונו. "**ויודע דעת עליון**", ואמנם אף מה בהמתו תאמר ודעתה לא ידע, וביארה הגמ' שידעה לכוון את השעה שהקב"ה כועס על עם ישראל, **ובאותם ימים** נעשה נס לישראל והקב"ה לא כעס כדי שלא יוכל בלעם לקלל. זעמו של הקב"ה הוא רגע קט מאוד, **והזמן לכך** בשלש השעות הראשונות בזמן שהכרבולת של התרנגול לבנה לגמרי בלא שום פסים אדומים בכלל. שכנו של ריב"ל ציער, **חשב ריב"ל** להעניש ונטל תרנגול כדי שידע מתי השעה שיש חרון אף, כאשר הגיע השנה נרדם ריב"ל, **אמר** מוכח שאין זו דרך טובה לעשות כך, אפילו כופרים שמותר לסבב את מיתתם אך לא באופן הזה. **למדו בשם ר"מ** בג' השעות הראשונות מחמת המלכים שקמים באותה שעה ומשתחווים לשמש.
אהבה מבטלת את השורה וההנגה הרגילה ממה **שאברהם** קם בבוקר וחבש את החמור לבדו. **שנאה מקללת** את השורה וההנהגה הרגילה **ממה** שחבש בלעם את אתונו לבד.
אמר רב יהודה אמר רב לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוה אפילו שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה. **בשכר מב' קרבנות** שהקריב בלק יצא ממנו רות. **אמר רבי יוסי בר הונא** רות היתה ביתו של עגלון בן בנו של בלק מלך מואב.
אין הדרך לומר ולברך שיהיה המבורך יותר מהגדולים ממנו, ולכן ביארה הגמ' על קושיית רבא לרבה בר מרי, **לאחר שדוד המלך** אמר שימנו את שלמה למלך לא אמרו עבדיו שיהיה כסאו יותר מדוד אלא כעין דוד. **וכן שנאמר בשירת דבורה** שתבורך מנשים יעל אשת חבר הקני, לא יותר ממד' אמהות אלא כעין. **אבל לשיטת רב יוסי בר חוני**, אין בכך מנהג שאינו יפה ש"בכל מתקנא אדם חוץ מבנו ותלמידו". **ולמדו מאלישע** שביקש מאליהו הנביא פי שניים ברוחך, **או שלמדו** ממה שסמך משה רבינו את יהושע בן נון.
מבואר בלשון הפסוק שד' שם דבר בפיו של בלעם, **לרבי אליעזר** ציווהו שלא יקלל, לדעת **רבי יונתן** הניח לו חכה שתופסים בה דגים, שבירך כנגד רצונו. **אמר רבי יונתן** מתוך מה שאמר יודעים אנו מה ביקש לומר, "**מה טובו אוהליך יעקב**", רצה לקלל שלא יהיו להם בתי כנסיות ובתי מדרשות. "**משכנותיך ישראל**" רצה שלא תשרה שכינה בעם ישראל. "**כנחלים נטיו**" רצה שלא תהיה מלכות ישראל נמשכת. "**כגנות עלי נהר**" רצה שלא יהא להם זיתים וכרמים. "**כאהלים נטע ד'**" רצה שלא יהא ריחם נודף ולא יקיימו מצוות. "**כארזים עלי מים**" שלא יהיו מלכים הגונים. "**יזל מים מדליו**" שלא יהא מלך בן מלך. "**וזרעו במים רבים**" שלא תהא מלכות ישראל שולטת. "**וירם מאגג מלכו**" שלא תהא מלכות ישראל חזקה. "**ותנשא מלכותו**" שלא יהיו האומות יראים מעם ישראל. **אמר רבי אבא בר כהנא**, כל ברכותיו נהפכו לקללות חוץ מבתי כנסיות ובתי מדרשות.
אמר רבי שמואל בר נחמני בשם רבי יונתן, "נאמנים פצעי אוהב ונעתרות נשיקות שונא" עדיפה הקללה **שקיילל אחיה השילוני** את ישראל יותר מהברכה של בלעם, אחיה קילל **כקנה** שאמנם הוא חלש **אבל עומד לעולם** מתכופף והרוחות עוברים מעליו. **אבל** בלעם ברך כעץ **ארז** שאמנן הוא חזק אבל כאשר באה רוח דרומית **עוקרתו לגמרי**. ו**עוד מעלה בקנה** שכותבים בו ספר תורה נביאים וכתובים.
"**וירא את הקיני וישא משלו**" מבארת הגמ', אמר בלעם ליתרו היית יחד עמנו בעצת כל הבן הילוד במצרים, א"כ במה זכית שבניך יושבים בלשכת הגזית. **ואמר רבי חייא בר אבא בשם רבי סימאי** ג' היו בעצה לפרעה להשליך את ילדי ישראל ליאור, **בלעם** יעץ, ונהרג. **איוב** ששתק, נידון ביסורים. **יתרו** שברח, זכו בני בניו לשבת בסנהדרין. "**וישא משלו ויאמר אוי מי יחיה משמו א-ל**", **אמר ר"ל** אוי לו למי שעושה מעצמו אליל. אמר **ריו"ח**, אוי לה לאומה שתעבד את ישראל מהגאולה הם יסתכנו כדרך המסתכן שיפריע לאריה ולביאה בזוגם.
ביאר רב "וצים מיד כתים וענו אשור וענו עבר וגם הוא עד אבד" יבואו אומות בספינות גדולות ויהרגו עד אשור את כל האומות ואח"כ ישעבדו אותם.
בל**עם** לא הצליח לקלל, ואמר משמעות כביכול עם ישראל יחפשו דרך להזיק למואב, **ביאר רב אבא בר כהנא** כדרך אדם שמקלל את עצמו אולם מתבטא על אחרים וכוונתו הייתה שמואב מפחדים מישראל.
בלעם נתן עצה, אמר לבלק הקב"ה שונא זימה ועם ישראל רוצים לקנות כלי פשתן, עשה אוהלים הושב בם זונות, תשב זקנה בחוץ ותמכור פשתן, בתוך האוהל תשב ילדה, כאשר עם ישראל **אכלו ושתו והיו שמחים ויצאו לשוק** הייתה אומרת הזקנה האם אינך רוצה לרכוש פשתן, הזקנה אומרת מחיר גבוה והילדה מתוך האוהל אומרת מחיר נמוך יותר, **וכך היו מתמחרים** פעמים ושלש, אמרה הילדה אתה כבן בית תשב ותבחר אלו כלי פשתן אתה רוצה, היו שם כדי יין **ובאותה** שעה עדיין לא אסרו יין נוכרי, **הציעה** לו לשתות וכאשר שתה והשתכר היה יצר הרע בוער, ומתוך תאות הרע הוציאה עבודה זרה שדרכה בפיעור ולא יצא משם עד שכפר בתורת משה. "**ויש ישראל בשטים**" **לדעת רבי אליעזר** שם המקום "שטים". **לדעת רבי יהושע** התעסקו בדברי שטות. "**ותקראן לעם לזבחי אלהיהן**" **לדעת ר"א** ערומות פגעו בהן. **לרבי יהושע** נעשו מחמתן בעלי קרי. "**רפידים**" **לר"א** שם מקום, **לרבי יהושע** ריפו עצמם מדברי תורה.
אמר ריו"ח כל מקום שנאמר "וישב" הוא לשון צער, **כך** במעשה של בנות מואב. **וכן** תחילת מכירת יוסף. **וכן** במות יעקב אבינו. **וכן** בשלמה המלך והדד האדומי.
במלחמת מדין הרגו את בלעם, והגיע לשם כדי ליטול שכרו. **אמר מר זוטרא בר טוביא בשם רב**, כך אומרים העולם הגמל ביקש קרניים לבסוף חתכו את אוזניו.
בלעם, **ביאר ריו"ח** היה בתחילה נביא ואח"כ נסתלקה נבואתו ונעשה קוסם. **אמר ר"פ** כאשה שהייתה נשואה לשר חשוב וזינתה עם אדם פשוט.
ביאר רב שהרגו את בלעם בד' מיתות בי"ד מדוקדק מלשון הפסוק "אל חלליהם". **שאל גוי את רבי חנינא** האם ידוע לו בן כמה היה בלעם במותו, **אמר לו** שאינו יודע אבל מחמת שכתוב שאנשי דמים ומרמה לא יחציון ימיהם א"כ היה בן 33 או 34, **אמר לו הגוי** שאמת הדבר, שמצא פנקס שכתוב בו שבן 33 שנים היה בלעם החיגר בשעה שהרגו פנחס שר הצבא.
אמר מר בריה דרבינא לבנו, אותם המנויים במשנה שאין להם חלק לעולם הבא אל תרבה לדרוש בהם, מלבד בלעם שכל דרש לגנאי ניתן לדרוש.
"**דואג**" או "**דויג**" **ביאר ריו"ח**, בתחילה הקב"ה דאג שמא יצא לתרבות רעה, **לאחר** שיצא אמר וי שיצא. **ביאר רבי יצחק** את הפסוקים שנאמרו לגבי דואג, **אמר לו הקב"ה** מדוע אתה מתהלל בלשון הרע על דוד המלך והרי אינך עוסק בתורת חסד. **אמר הקב"ה** לדואג מה לך לספר חוקי, כשלמד תורה מה תדרוש כאשר תגיע לפרשת מספרי לשון הרע ורוצחים. **ביאר רבי אמי**, תורתו של דואג הייתה רק כלפי חוץ ולא היה לומדה בליבו. **אמר רבי יצחק** בתחילה חששו הצדיקים שילמדו מדואג, **לא**חר שמת בחצי ימיו שמחו שאין מי שילמד ממנו. **שאל דוד את הקב"ה** על מיתתו של דואג, אמר לו הקב"ה קודם שישכח את התורה ואח"כ ימות, **אמר דוד** לא ימתין עד שישכח אלא יגרום לו שישכח מיד. **אמר הקב"ה לדוד המלך** יבוא דואג לעולם הבא, **אמר דוד** שינתצו ד' שלא יבא לעולם הבא. **אמר הקב"ה** יאמרו דברים בשמו בבית המדרש, **אמר דוד** שיחתך שמו ולא יוזכר בבית המדרש, אמר **הקב"ה** יהיו לו בנים תלמידי חכמים, אמר דוד שלא יהיה לו.
על הפסוק בנביא בישעיה ביאר רבי יצחק ששאלו איה דואג שספר אותיות שבתורה. היכן השוקל ק"ו. היכן הסופר 300 מאות הלכות חמורות בהלכות טומאה וטהרה. **אמר רבי אמי** 400 הלכות הסתפקו דואג ואחיתפל ולא פשטום. **אמר רבא** מה הגדולה להסתפק ספיקות, הרי בדורו של רבי יהודה עסקו רק בסדר נזיקין. **ואנו לומדים** את כל הששה סדרים, והם לא היו בקיאים כמונו, **ובכל זאת** כאשר היה בצורת רבי יהודה חלץ נעל אחת ומיד בא המטר, ואנחנו צוחים בתפילה ולא משגיחים בנו, **אלא הקב"ה** רוצה את ליבו של האדם.
אמר רב משרשיא *(למסקנא)* לא זכו דואג ואחיתופל שתיפסק הלכה כמותם שנאמר "סוד ד' ליראיו". **אמר רבי אמי**, דואג מת לאחר ששכח את כל התורה. לרב אשי נצתרע.

עיונים על הדף

כח התשובה.

אמר רבי יוחנן כל האומר מנשה אין לו חלק לעולם הבא מרפה ידיהן של בעלי תשובה. בגמ' ביומא פו מבואר שעוון חילול ד' הוא מהדברים החמורים שלכאורה אין על זה אפשרות תשובה, והדבר יהיה קשה ביותר שעוון חילול ד' הוא בדברים שבדקות כפי שאמרו שם, היכי דמי חילול השם? וכל אחד מן האמוראים הקדושים אמר את דברו, אמר אביי, "ואהבת את ה' אלהיך" שיהא שם שמים מתאהב על ידך שיהא קורא ושונה ומשמש תלמידי חכמים ויהא משאו ומתנו בנחת עם הבריות מה הבריות אומרות עליו אשרי אביו שלמדו תורה אשרי רבו שלמדו תורה אוי להם לבריות שלא למדו תורה פלוני שלמדו תורה ראו כמה נאים דרכיו כמה מתוקנים מעשיו עליו הכתוב אומר "ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר" אבל רח"ל, מי שקורא ושונה ומשמש תלמידי חכמים ואין משאו ומתנו באמונה ואין דבורו בנחת עם הבריות מה הבריות אומרות עליו אוי לו לפלוני שלמד תורה אוי לו לאביו שלמדו תורה אוי לו לרבו שלמדו תורה פלוני שלמד תורה ראו כמה מקולקלין מעשיו וכמה מכוערין דרכיו ועליו הכתוב אומר "באמר להם עם ה' אלה ומארצו יצאו".

האם אין כפרה בעולם המעשה על עוון חמור זה של "חילול השם"?

רבינו יונה פותח פתח לשבים ונותן עצה לעוון המר של חילול ד', בשער הראשון *(עיקר יד' אות מז')* אומר ר"י "לרדוף פעולת החסד והאמת כענין שנאמר "בחסד ואמת יכפר עון וביראת ד' סור מרע". וממשיך בדבריו שצדקה תציל ממות. ואף שלמדנו שעל עון חילול ד' תשובה ויסורים תולים ומיתה ממרקת כמו שאמרו "אם יכפר העון הזה לכם עד תמתון" אולם כאשר האדם ישתדל לתמוך ביד האמת ויעזר אחריה ויתעורר בדבריה והופיע אורו לעיני בני עמו ויחזק אנשי האמת ונשא ראשם וכיתות השקר ישפילם יגיעם עד עפר הנה אלה דרכי קדוש ד' והוד והדר לאמנתו ועבודתו בעולם וכו' על כן בהרבות פעליו לקדש את ד' ולעודד האמת וכו' ונסלח לו מעון החילול עם התשובה בשומו האמת לעמת אשמת החילול מדת תשובתו נגד מדת משובתו. ושונה הרבינו יונה את דבריו בשער הרביעי *(אות ד' וה')* שעל אף שמבואר בגמ' שאין תשובה על עוון חילול ד' אולם מי שיפעל וירבה כבוד שם שמים ויקדש את האמת וכו' יסור עונו ברב גדול כשרון המעשה שהוא בהפך מן המעשה אשר נואל ויעלה ארוכה לרפואתו.
עוד פתח תשובה ומירוק העוון מחדש לנו רבינו יונה *(בשער הרביעי אות טז')* עוד תמצא כפרה למי שיש בידו עוון חילול ד' בהגיונו תמיד בתורה ויגיעתו בה,

דווקא בזבח ובמנחה אין כפרה לעוון הזה אולם מתכפר הוא בדברי תורה.

מהו הגדר של בעל תשובה?

מה הגדר של "בעל תשובה". איך יודע שנתקבלה תשובתו. למדנו בדברי הגמ' ביומא *(שם)*, היכי דמי בעל תשובה אמר רב יהודה כגון שבאת לידו דבר עבירה פעם ראשונה ושניה וניצל הימנה מחוי רב יהודה באותה אשה באותו פרק באותו מקום. אומר השפ"א לא מסתבר שאדם צריך להביא על עצמו נסיון כדי לדעת האם תשובתו התקבלה וכו'. ולא מסתבר שאם לא היה לו נסיון וממילא לא היה צריך לעמוד בו, לא נתקבלה תשובתו. אלא נוקט השפ"א, מסתבר הדבר שכאשר התקבלה תשובתו כלפי שמיא יזמנו לו את הדבר ויעמוד בו. כדי להוכיח לו שהוא מרוצה כלפי שמיא. במאירי בחיבור התשובה *(מאמר א' פ"ט)* וכן במבי"ט *(בית אלוקים שער התשובה פ"ו)* מבואר שאם תקפו יצרו שוב ולא עמד בנסיון אולם בעת התשובה הייתה תשובה אמיתית, אם ח"ו יחטא שוב אין זה אומר שתשובתו הראשונה נפסדה.

כתב לנו הרמב"ם שגדר עזיבת החטא במהלך התשובה הוא עדות מבורא עולם שלא ישוב החוטא לזה החטא לעולם. וז"ל *(הלכות תשובה פ"ב ה"ב)* ומה היא התשובה הוא שיעזוב החוטא חטאו ויסירו ממחשבתו ויגמור בלבו שלא יעשהו עוד שנאמר יעזוב רשע דרכו וגו', וכן יתנחם על שעבר שנאמר כי אחרי שובי נחמתי, **ויעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם** שנאמר ולא נאמר עוד אלהינו למעשה ידינו וגו', וצריך להתודות בשפתיו ולומר עניינות אלו שגמר בלבו.

בלח"מ הקשה על דברי הרמב"ם אם מעיד הקב"ה שלא ישוב החוטא לזה החטא א"כ היכן הבחירה. הרי כבר העיד עליו ריבון העולם שלא יחטא עוד. מבאר הלח"מ, כוונת הרמב"ם היא, כאשר החוטא שב בתשובה שלמה ועוזב הוא חטאו חלק מחלקי תשובתו הגמורה היא שיקבל עליו לעד להשי"ת שלא ישוב לזה החטא. מתבאר מהלח"מ שאין הקב"ה מעיד בגוונא ששייך להקשות א"כ היכן הבחירה. אלא האדם יעזוב את החטא בצורה גמורה עד כדי שמקבל עליו את השי"ת לעד.

בספר הליקוטים *(מהדו' ש.פ.)* הביא בשם ספר הקובץ שציין לילקוט בסוף הושע "שובה ישראל עד ה' אלוקיך" אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבש"ע אם עשינו תשובה מי מעיד שקבלת אותנו אמר השי"ת לרעה נעשיתי להם עד שנאמר "והייתי עד ממהר במכשפים" לטובה איני נעשה להם עד הוי שובה ישראל עד ה' אלוקיך. עכ"ל המדרש. מדברי המדרש הנזכרים נראה שכנסת ישראל מבקשת חסד ובקשה לדעת שהתקבלה תשובתם ולא כנראה מפשטות לשון הרמב"ם כאמור שזה חלק מחלקי התשובה שיקבל על עצמו את השי"ת לעדות שלא יחטא שוב. יתבאר בעז"ה בהמשך. *(כמבואר בשפ"א לעיל הקב"ה עושה חסד עם בעל התשובה ומזמין לו נסיון שיעמוד בו כדי שידע שהתקבלה תשובתו.)*

"יעיד עליו יודע תעלומות" זה חלק מהחרטה או חלק מהקבלה להבא?

כאמור לשון הרמב"ם בגדר בעל התשובה, ומה היא התשובה הוא שיעזוב החוטא חטאו ויסירו ממחשבתו ויגמור בלבו שלא יעשהו עוד שנאמר יעזוב רשע דרכו וגו', וכן יתנחם על שעבר שנאמר כי אחרי שובי נחמתי, ויעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם שנאמר ולא נאמר עוד אלהינו למעשה ידינו וגו', וצריך להתודות בשפתיו ולומר עניינות אלו שגמר בלבו.

הקשה הכוכבי אור *(למרן הגר"י בלאזר - מאמר ז')* לכאור' מן הדין היה צריך הר"מ לכתוב, שצריך שיגמור בלבו שלא יעשהו עוד שנאמר יעזוב רשע דרכו וגו' ויעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם. ורק אח"כ לכתוב את ענין החרטה בלשון "וכן יתנחם על שעבר שנאמר כי אחרי שובי נחמתי". שהרי לכאור' הענין ש"ויעיד עליו יודע תעלומות" זה חלק מהגמר בליבו שלא יעשה. א"כ מדוע כתב הרמב"ם עוד לפני ה"ויעיד עליו" את ענין החרטה.

ובאמת נראה שכל קושייתו בנויה ע"ז *(ועיין בדבריו)* שה"ויעיד עליו" זה חלק מהקבלה להבא שלא ישוב זה החוטא לחטא, שיגמור בליבו. לכן הקשה מדוע הפסיק הר"מ בענין החרטה. אולם כאשר נאמר שאין זה קשור לקבלתו לעתיד, אלא כמו שהפסיק הר"מ וכתב את הקבלה לעתיד ואח"כ את עניין החרטה ושם כתב את הענין של "ויעיד עליו" כלומר שמתחרט על המעשה חטא ואינו חפץ לעשותו, עד כדי שיכול לקבל על עצמו את השי"ת לעֵד. והוא עניין העומד בפני עצמו גבי החרטה ולא שקשור לקבלה לעתיד.

ובאמת אם הענין הפשוט היה כדברי הגר"י בלאזר שה"יעיד עליו יודע תעלומות" היה בעניין הקבלה לעתיד, ועדותו של קודשא בריך הוא כביכול זאת ההגדרה בעומק של עד כמה קיבל על עצמו, אולי היה מתאים שהרמב"ם יכתוב את זה בהלכה א' ששם מגדיר עד כמה החוזר בתשובה מוגדר כבעל תשובה כאשר נפגש עם התאווה לעוון. ושם לכאור' היה מתאים שיאמר הרמב"ם שזה החוטא שב עד כדי שיעיד עליו וכו'.

וכענין שנקטנו דלפי הגר"י בלאזר היה מתאים שיכתוב הר"מ עדות השי"ת בהלכה א' יעויין בשע"ת *(ש"א עיקר יט')* שכן כתב הר"י שבעל תשובה גמור הוא כאשר נבחן באותו צורה של העברה שעבר ולא חטא. אולם אם לא נזדמן לו יוסיף יראת ה' עד שבוחן לבות הוא יבין ונוצר נפשו הוא ידע כי אם יבוא לידי נסיון ויגיע לידו כענין הראשון יציל את נפשו מיד יצרו. כלומר כדי שתשובתו תתקבל במלואה צריך החוטא להתנסות באותו נסיון או שיעיד עליו וכו'. זה חידש לנו הרבינו יונה. אולם ברמב"ם נראה כאמור שזה עניין בחרטה. וא"כ כנסת ישראל *(במדרש שהובא לעיל)* יכולה לבקש מהשי"ת שיוכיח לה שבאמת נתקבלה התשובה. שלפי המהלך הזה אין זה בהגדרת הקבלה לעתיד אלא ממהות החרטה. א"כ יש מקום לומר שע"ז ביקשה כנסת ישראל.

האם ראוי להתפלל בכיפה שיש בה חורים?

כתב המחבר *(או"ח ב, ו)* "ולא ילך ד' אמות בגילוי הראש *(מפני כבוד השכינה)*". במ"ב כתב, שמידת חסידות אפילו פחות מד"א ואפילו בעת השינה בלילה. ויש שסוברים שאף ד' אמות אינו אסור מן הדין רק לצנועים במעשיהם. אבל הט"ז *(שם סי' ח)* כתב שבזמנינו איסור גמור מדינא להיות בגילוי הראש ואפילו יושב בביתו. ועיי"ש במ"ב עוד כמה פרטים בענין.

יש לדון בכיסוי ראש שיש בו חורים, האם ראוי להתפלל בו ולהזכיר בו שם שמים. שכתב המ"ב שם, שהדין האמור במחבר לא ללכת ד' אמות בגילוי הראש הכוונה בסתם, אבל בודאי שבתפילה ובתלמוד תורה צריך כיסוי הראש. וכאן באנו לדון מדברי הסוגיא שלנו אם יש ראיה לנושא הנזכר.

ובשו"ת חתם סופר *(חלק ו, ליקוטים ב)* לפני שהביא את הסוגיא שלנו בתורת ראיה, הביא שלל ראיות האם כיסוי שיש בו חורים מוגדר לכיסוי, ורצה להוכיח מדין כיסוי הראש באשה שאמרו בפרק המדיר בכתובות ש"קלתה" מועיל והוא סל שיש בו חורים, ודן בכך אם יש להביא ראיה משם שמדובר שהחורים הם קטנים ומרובה העומד על הפרוץ. ועיי"ש.

מביא החת"ס ראיה מהסוגיא שלנו, אמרו בגמ' שלא נמנה "אחז" בין המלכים שאין להם חלק לעולם הבא כיון שהיה בוש מישעיה הנביא, וסמכו על הפסוק שבא אחז לפגוש את ישעיה מ"שדה כובס", מה ענין ה"כובס", ומדוע דווקא שם. ביאר רש"י את דברי הגמ' "כלי מנוקב של כובסין שמזלפין בו מים על הבגדים ואותו כלי הפך אחז על ראשו כדי שלא יכירו ישעיה, שהיה מתבייש ממנו". עכ"ל. במקום הכיבוס היו הכלים המנוקבים, וזה לבש אחז על ראשו מחמת בושה מישעיה.

וביאר החת"ס עיקר כיסוי הראש הוא להורות כניעה ובושה, וא"כ מבואר שכלי שיש בו חורים ונקבים משמש לכניעה ובושה. ומסיים דבריו החת"ס שיש מקום לפקפק בראיה זו, אבל לעיקר הדין כתב "מ"מ נלע"ד עיקר להתיר להזכיר השם ולהתפלל בכובע העשויה כשבכה על הראש".

תורה לשמה, ושלא לשמה.

הגמ' אומרת לעולם יעסוק אדם בתורה שלא לשמה מתוך שלא לשמה בא לשמה. בהמשך דברי הגמ' שאמרו שדואג ואחיתופל הסתפקו בהרבה הלכות, מסקנת הגמ' שהקב"ה רוצה את הלב. בנושא זה הרבה דרכים בין חכמי הדורות, נסה להיכנס מעט לעובי הקורה בדרכו של בעל הנפש החיים.

מבאר הנפש החיים שיש מעלה לתורה שלא לשמה, אמנם ברור הדבר שהאמת שצריכה לעמוד מול נגד עיניו של הלומד "תורה לשמה", אבל זה אינו גורע מעצם המעלה של לימוד שלא לשמה, אמנם בודאי שלא מדובר על לימוד של קינטור רח"ל שדברים ברורים בגמ' בברכות על הנכשל בדבר זה.

ומייסד רבי חיים מוולאז'ין, גם כי באמת כמעט בלתי אפשר לבא תיכף בתחילת קביעת לימודו למדרגת לשמה כראוי, כי העסק בתורה שלא לשמה הוא למדרגה שמתוך כך יוכל לבא למדרגת לשמה, ולכן גם הוא אהוב לפניו יתברך, כמו שבלתי אפשר לעלות מהארץ לעליה אם לא דרך מדרגות הסלם, ולזה אמרו לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אפילו שלא לשמה.

אמרם "לעולם" רוצה לומר בקביעות, היינו שבתחילת למודו אינו מחוייב רק שילמוד בקביעות תמיד יומם ולילה, ואף אם לפעמים ודאי יפול במחשבתו איזה פניה לגרמיה לשון גאות וכבוד וכיוצא, עם כל זה אל ישים לב לפרוש או להתרפות ממנה בעבור זה ח"ו אלא אדרבה יתחזק מאד בעסק התורה ויהא נכון לבו בטוח שודאי יבא מתוך כך למדרגת לשמה, וכן הוא גם כן בענין המצות על דרך זה, ומי שימלאו לבו לבזות ולהשפיל ח"ו את העוסק בתורה ומצות אף שלא לשמה, לא ינקה רע ועתיד ליתן את הדין ח"ו.

ומאריך מאוד לעורר על הדבר שלא לבזות ולהשפיל את מי שלומד תורה שלא לשמה, וכתב בסוף דבריו, וגם אם נראה שכל ימי חייו מנעוריו ועד זקנה ושיבה היה עסקו בה שלא לשמה, גם כן אתה חייב לנהוג בו כבוד וכל שכן שלא לבזותו ח"ו, שכיון שעסק בתורת ד' בתמידות, בלתי ספק שהיה כוונתו פעמים רבות גם לשמה, כמו שהבטיחו רז"ל שמתוך שלא לשמה בא לשמה, כי אין הפירוש דוקא שיבא מזה ללשמה עד שאחר כך יעסוק בה תמיד כל ימיו רק לשמה, אלא היינו שבכל פעם שהוא לומד בקביעות זמן כמה שעות רצופים אף שדרך כלל היתה כוונתו שלא לשמה, עם כל זה בלתי אפשר כלל שלא יכנס בלבו באמצע הלימוד על כל פנים זמן מועט כונה רצויה לשמה, ומעתה כל מה שלמד עד הנה שלא לשמה נתקדש ונטהר על ידי אותו העת קטן שכיון בו לשמה.

ומה הכוונה לשמה?

כבר הבאנו בעבר את דבריו בתחילת שער ד, שענין עסק התורה לשמה, האמת הברור, כי לשמה אין פירושו "דביקות" כמו שסוברים עתה רוב העולם, שהרי אמרו חז"ל במדרש שבקש דוד המע"ה מלפניו יתברך שהעוסק בתהלים יחשב אצלו יתברך כאלו היה עוסק בנגעים ואהלות. הרי שהעסק בהלכות הש"ס בעיון ויגיעה הוא ענין יותר נעלה ואהוב לפניו יתברך מאמירת תהלים, ואם נאמר שלשמה פירושו דביקות דוקא ורק בזה תלוי כל עיקר ענין עסק התורה, הלא אין דביקות יותר נפלא מאמירת תהלים כראוי כל היום? וגם מי יודע אם הסכים הקב"ה ע"י בזה, כי לא מצינו בדבריהם ז"ל מה תשובה השיבו הוא יתברך על שאלתו.

וגם כי היה די לענין הדביקות, במסכת אחת או פרק או משנה אחת שיעסוק בה כל ימיו בדביקות, ולא כן מצינו לרז"ל שאמרו על ריב"ז שלא הניח מקרא משנה הלכות ואגדות כו', והיינו כי מהעלותו על לבו תמיד כי עדן לא יצא ידי חובתו עסק התורה לשמה במה שלמד עד עתה, לזאת היה שוקד כל ימיו להוסיף לקח תמיד מיום ליום ומשעה לשעה.

אבל האמת, כי ענין לשמה פירוש לשם התורה, והענין כמו שפירש הרא"ש ז"ל על מאמר ר"א בר' צדוק *(נדרים נא, א)*, עשה דברים לשם פעלן ודבר בהן לשמן, ז"ל עשה דברים לשם פעלן - לשמו של הקב"ה שפעל הכל למענהו. ודבר בהן לשמן - כל בדורך ומשאך בדברי תורה יהיה לשם התורה, כגון לידע ולהבין ולהוסיף לקח ופלפול ולא לקנטר ולהתגאות עכ"ל.

עתה ננסה להבין את דברי הגמ' בשלהי הדברים שהקב"ה רוצה את ליבו של האדם, זה שכתב הנפש החיים *(שם בהמשך)* שודאי אי אפשר לומר שאין צריך לענין עסק התורה שום טוהר המחשבה ויראת ה' חלילה, שהרי משנה שלימה שנינו אם אין יראה אין חכמה, ומביא הרבה ראיות לדבר. והדבר הברור שטוהר הלב וההכנה המוקדמת היא זאת שתגרום לקנין התורה בליבו של האדם, ומאידך אף תוכל לרוממו ולגדלו.